

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kar
Doktori Iskola**

**A FELEK AUTONÓMIÁJÁNAK RÉTEGEI A NEMZETKÖZI KERESKEDELEMI
VÁLASZTOTTBÍRÓSÁGI ELJÁRÁSBAN**

A doktori értekezés tézisei

dr. Bencsik Imola

Témavezető:

Prof. Dr. Burián László CsC

egyetemi tanár

Professor emeritus

Budapest

2026

I. A KUTATÁS ÖSSZEFOGLALÁSA

Az autonómia jelentéstartalmának több aspektusa létezik. Az autonómia jelenti egyfelől valamely intézménynek, közösségnek, szervezetnek a jogát arra, hogy belső viszonyait függetlenül, maga intézze. Ezt az autonómiát nevezi a közigazgatási jog önkormányzati jognak.¹ Az autonómiához való jog megjelenik a kisebbségi jogokban, amikor is területi, személyi, és kulturális autonómiáról beszélhetünk.² Jelenti továbbá az egyének szabadságát, más néven az önrendelkezési jogát is. Ide köthető, hogy az Alkotmánybíróság az emberi méltóságból következő önrendelkezési jogból vezette le a felek perbeli rendelkezési jogát, amely magában foglalja a jogérvényesítéstől való tartózkodás jogát is.³ Még tágabban értelmezve pedig az akarati autonómia a Kant-féle filozófiában az észnek azon képességét jelenti, amellyel önmagának szab erkölcsi határt.⁴

Immanuel Kant híres meghatározása szerint az erkölcsi törvény követése akkor erkölcsileg értékes, ha nem külső kényszerre vagy érdekből fakad, hanem belső elköteleződésből – tehát az egyén önként engedelmeskedik a saját maga által felismert köteletségnek. Ezzel analóg módon a választottbíráskodás során a jogvitában álló felek önként mondanak le az állami bíróság igénybeviteléről, nem a szuverén állam kényszerítő hatalma írja elő az eljárás kereteit, hanem a felek maguk szabályozzák azt. Ez kifejezi a jogi autonómiát, hiszen a szereplők szuverén döntést hoznak saját ügyeik elintézési módjáról. Kant szerint az erkölcsi törvénynek csak akkor van valódi kötelező ereje, ha az alany belsőleg legitimálja azt – azaz felismeri a törvény helyességét, és szabad akaratából engedelmeskedik neki.

A választottbíráskodásban is hasonló mechanizmus érvényesül: a választottbíróság döntése azért kötelező, mert a felek korábban megegyeztek abban, hogy alávetik magukat az eljárásnak és a döntésnek. A döntés tehát nem kívülről erőltetett, hanem önként vállalt kötelezettségből fakadóan bír érvénnyel. Ez a szituáció mintegy jogi analógiája annak, ahogyan az autonóm erkölcsi személy belsőleg elfogadja az erkölcsi törvényt. Kant szerint az autonómia gyakorlása az érett, morális egyén sajátja: azé, aki képes önállóan mérlegelni, és nem pusztán külső parancsok szerint cselekszik.⁵ A választottbíráskodás is feltételezi, hogy a felek jogilag és intellektuálisan képesek arra, hogy a saját érdekeiknek megfelelő eljárást válasszanak, és vállalják döntésük következményeit.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. Cikke a Tisztességes tárgyaláshoz való jogról szintén érinti a felek autonómiájának kérdését a jogról való lemondás körében. Az egyezmény értelmezéséhez kiadott kézikönyv⁶ rámutat: a polgári jogi jogviszonyokban a felek választottbírársági megállapodás formájában lemondhatnak azon jogukról, hogy jogvitájukat állami bíróság döntse el, azonban ez a joglemondás nem sérti az egyezményt.⁷

Amikor a felek megállapodnak abban, hogy jogvitájukat választottbírárság döntse el – a választottbíráskodás számos előnyére tekintettel –, ezzel egyben lemondanak egyes Alaptörvényben

¹ A magyar nyelv értelmező kéziszótára: autonómia. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/a-a-1BFAF/autonomia-1EE1D/>

² NAGY Andrea: Az autonómia értelmezésének fogalmi alapjai és az önrendelkezési törekvések gazdasági háttere. Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok (2017) XII. évfolyam 4. szám 258-260.

³ 46/2007. (VI. 27.) AB határozat

⁴ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/a-a-1BFAF/autonomia-1EE1D/>

Vö.: BOROS János: Immanuel Kant. Akadémiai Kiadó. 2021.

⁵ KANT, Immanuel (1785/1996). Az erkölcsök metafizikájának alapvetése (Grundlegung zur Metaphysik der Sitten), II. rész.

⁶ European Court of Human Rights Kézikönyv a 6. Cikkéről. A tisztességes eljáráshoz való jog (polgári jogi ág) https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_hun_17; Letöltés ideje: 2023.02.14.

⁷ Vö.: CASE OF DEWEER v. BELGIUM (Application no. 6903/75)

rögzített jogaikról is, ideértve önmagában azt a tényt, hogy a jogvitát nem az állami bíróság dönti el nyilvános tárgyaláson, valamint azt, hogy a választottbírósági döntés elleni nincs rendes jogorvoslati jog.

A felek ekkénti szabadságának része tehát az is, hogy valamely törvényben garantált jogukról ekként lemondjanak.

A polgári jogi értelemben vett magánautonómia alapja a felek szerződési szabadsága. Amint VÉKÁS Lajos is rámutat: „[a] magánautonómia széles körű elismerése az árucserét közvetítő kötelmi jogi szerződések világában hagyományosan a szerződési szabadságban ölt testet. A szerződési szabadság közismerten három fő elemből tevődik össze: a szerződéskötési elhatározás szabadsága, a szerződő partner megválasztásának szabadsága és a szerződési tartalom alakításának szabadsága jelenti a három komponenst.”⁸

Az értekezésben részletesen vizsgálat arbitrabilitási korlátok megragadhatóak akként is mint az állami igazságszolgáltatás alóli „kiszűrés” határvonalai. A szubjektív arbitrabilitási korlátok, azaz, hogy az adott jogalany választottbírósághoz fordulhat-e, és van-e megfelelő szerződéskötési képessége, valamint perbeli jog- és cselekvőképessége, már önmagában keretek közé helyezi azok körét is, akik önkéntes alapon egyáltalán lemondhatnak a bírósághoz fordulás jogáról.

Az objektív arbitrabilitás körébe eső korlátozások, azaz, hogy milyen jogviták terjeszthetők választottbírósági döntéshozatal elé, megfordítva azt is meghatározzák, hogy mely jogviták azok, amelyek körében nem gyakorolható érvényesen az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikkében foglalt alapjogok egyes részjogairól történő lemondás, azaz melyek azok a jogviták, amelyekben az állam fenntartja az ítélezési kizárólagosságát.

A felek rendelkezési joga, más néven magánautonómiája rétegeinek feltárása köré épült fel a doktori értekezés, amelynek fejezetei az autonómia érvényesülésének vagy korlátozásának egy-egy aspektusát ölelik fel.

Az értekezés *első oldalain* a doktori kutatás alapkérdéseit és hipotéziseit mutatom be, majd a *harmadik és negyedik fejezetben* tárgyalom a választottbíráskodás jogtörténeti előzményeit.

A *Történeti visszatekintés I.* cím alatt a római választottbíráskodástól az új Vbt-ig terjedő időszakot öleltem fel, különös figyelmet fordítva az arbitrabilitás jogtörténeti fejlődésére. Az arbitrabilitás a választottbírósági eljárás legfontosabb kérdése, mely alapján megállapítható, hogy mely ügytípusok vonhatók választottbírósági hatáskörbe. *A felek autonómiája joga pedig lehetőséget teremt arra, hogy ezen ügyek vonatkozásában „kiszűrésnek” az állami bíróságok hatásköre alól.*⁹

A jogtörténeti áttekintés célja az *arbitrabilitás* szubjektív és objektív korlátainak korszakonkénti azonosítása volt. Mai jogunk szempontjából a Plósz-Pp. korszakalkotónak számított: generálklauzulaként határozta meg a választottbíróság elé utalható ügyek körét, annak az alapelvi szintű tétel kimondásával, hogy: az eljárásjogi rendelkezési kiterjesztése kizárólag addig értelmezhető, amíg a felek az eljárás tárgyáról anyagi jogi értelemben is *szabadon rendelkeznek*.¹⁰ Az 1952. évi Polgári Perrendtartás idején választottbírósági eljárásra csak rendkívül szűk körben, kizárólag belföldi állami vállalat, illetve állami szerv és külföldi természetes vagy jogi személy közötti jogvitában kerülhetett

⁸ VÉKÁS Lajos: A diszpozitív szabályozás elve és az elv kérdőjelei a gyakorlatban. Magyar Jog, 2018/7-8., 385.

⁹ LEW, Julian D. M.- MISTELIS, Loukas A. - KRÖLL, Stefan: Comparative International Commercial Arbitration. Kluwer Law International, Hague/London/New York. 2003. 187.

¹⁰ VARGA István: Az objektív arbitrabilitás magyar szabályozásának története és töréspontjai. Jogtörténeti parerga. Ünnepi Tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére. Szerk.: MÁTHÉ Gábor – RÉVÉSZ T. Mihály – GOSZTONYI Gergely, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013. 370.

sor.¹¹ Az 1994. évi választottbíróági törvény félmegoldást választott: a törvény alapján választottbíróági eljárásnak akkor van helye, ha legalább a felek egyike gazdasági tevékenységgel hivatásszerűen foglalkozó személy, és a jogvita e tevékenységével kapcsolatos, továbbá a felek az eljárás tárgyáról szabadon rendelkezhetnek, és a választottbíróági eljárást választottbíróági szerződésben kötötték. Az új választottbíróági törvény új szabályozási technikája alapján már nem feltétele a választottbíróági út igénybevételének legalább a felek egyikének a hivatásszerű gazdasági tevékenysége (*szubjektív arbitrabilitási korlát*), és természetesen az új törvény sem vonja el a választottbíróóság elé vihető ügyek köréből a nemzeti vagyronról szóló törvény által rögzített pertárgyakat (*objektív arbitrabilitási korlát*).¹²

Az 1923. évi Genfi Jegyzőkönyv és az 1927. évi Genfi Egyezmény voltak a választottbíróági jogegységesítés első hírnökei, amelyeket az 1958. évi New Yorki Egyezmény követett. Ez utóbbi a történelem egyik legsikeresebb nemzetközi egyezménye, amelynek legnagyobb eredménye a kettős exequatur eljárás kiiktatása volt. A Holland-indítványként ismert előterjesztés alapján, a választottbíróági ítélet elismerésének és végrehajtásának két feltétele van: a választottbíróági határozat hitelesített eredeti példányának (vagy annak megfelelően hitelesített másolatának), valamint a választottbíróági megállapodásnak (vagy annak megfelelően hitelesített másolatának) a benyújtása.

A történelmi bevezető után, az értekezés *negyedik fejezetében*, az alternatív vitarendezési módok általános ismertetése, majd a választottbíráskodás és a mediáció összefonódásának vizsgálata következik, különös figyelmet fordítva a többlépcsős vitarendezési klauzulák kikényszeríthetőségére és ezzel összefüggésben a felek autonómiáját érintő dilemmákra.

Valamennyi alternatív vitarendezési eljárásra igaz, hogy a felek kölcsönös akarata szükséges a megindításukhoz, azaz a felek *privátautonómiáján* alapulnak. Míg azonban a választottbíróági eljárás megindításához a feleknek *írásba foglalt választottbíróági megállapodásra* van szükségük, addig a mediációhoz elég a *felek kölcsönös megegyezése*. Az üzleti életben ugyanakkor nem ritka, hogy a felek ún. többlépcsős vitarendezési klauzulát szövegeznek meg, amelynek lényege, hogy a felek megállapodnak abban, hogy a közöttük felmerülő jogvitát milyen módon és a vitarendezési módok milyen sorrendjében fogják rendezni, például: először tárgyalásos úton, majd közvetítői eljárásban, majd pedig választottbíróági úton. Tekintettel azonban arra, hogy a mediációs megállapodásnak a választottbíróági megállapodással ellentétben nincs derogációs hatása, kérdésessé válik, hogy a többszintű vitarendezési klauzula mediációs szintje mennyiben kikényszeríthető. A fejezetben ismertetett bírói gyakorlat alapján a mediációs megállapodások megítélése minden esetben azon múlt, hogy azok lényeges elemei mennyire voltak pontosan kidolgozottak.

A *negyedik fejezet* célja annak bemutatása volt, hogy a feleknek a választottbíráskodás tekintetében vizsgált autonómiája kiterjed arra is, hogy a választottbíróági eljárás megindítását meghatározott feltételhez (előzetes eljáráshoz) kössék.

Az *ötödik fejezetben* a választottbíráskodás általános jellemzőit ismertetem, azonosítva a felek rendelkezési jogának eljárásjogi alapjait.

A választottbíróági eljárás a felek magánautonómiájából származtatott alternatív vitarendezési mód, azzal, hogy a választottbíróóság ítéletének hatálya ugyanaz, mint a jogerős bírósági ítéletnek. Meghatározó jellemzője, hogy az eljárás (tárgyalás) nem nyilvános, általában rövidebb idő alatt születik meg ítélet, mint az állami bíróságok előtti eljárásokban, a felek a választottbírák személyében maguk

¹¹ VARGA István (i.m.) 371.

¹² VARGA István: A választottbíróági eljárásjog megújulása – új törvény, új szabályzat. Eljárásjogi Szemle 2018/1.2.

állapodhatnak meg, valamint a New Yorki Egyezményre tekintettel, nemzetközi ügyekben viszonylag gyors végrehajtással lehet számolni. Az *ötödik fejezet második felében*, az állami bíróságokkal való kapcsolatot térképeztem fel. Az *értekezés egyik fő kutatási kérdése, hogy meghatározza a felek autonómiájának határvonalait*. Az egyik ilyen mezsgye az állami bíróságok belépésénél figyelhető meg. Az első számú hipotézishez kapcsoló 3. számú kutatási kérdés is erre vonatkozott: azaz, az állami bíróságok belépése az eljárásba, mennyiben korlátozza a felek autonómiáját.

A választottbíróági tanács a saját hatásköréről maga dönt, amely egyben azt is jelenti, hogy meggátolja az állami bíróságot abban, hogy döntsön a hatáskör kérdésében. Annak megállapítása tehát, hogy az adott ügy választottbíróági útra tartozik-e vagy sem, a választottbíróág hatásköre. A UNCITRAL Modelltörvény alapján, így a magyar Vbt. alapján is, az állami bíróságok főként segítő szerepet töltenek be a választottbíróági eljárásban: azaz akkor jelennek meg, amikor a felek ezt kérik, illetve, ha az eljárás továbblendítése a cél.

Az állami bíróságok belépése körében egy olyan esetet azonosítottam, amikor a fél autonómiája jelentősen sérülhet: nem intézményes választottbíróág előtt eljárásban, az állami bíróság választottbíró-kijelölése során, amennyiben a felek megállapodása alapján egyesbíró jár el a választottbíróági eljárásban. Ebben az esetben, ha az egyik fél – az eljárás késleltetésének céljából vagy más okból – nem működik közre a választottbíró-jelölésben, az állami bíróság jelöli ki a választottbíró-t. Tekintettel arra, hogy az állami bíróságot semmilyen jogszabály nem kötelezi arra, hogy a választottbíró-jelölésben aktívan közreműködni kész fél álláspontját figyelembe vegye, az autonómia egyértelműen sérül.

Az állami bíróságok eljárást előremozdító tevékenységétől eltérően, kivételként azonosítható itt a választottbíróági ítélet végrehajtásának megtagadása arra hivatkozással, hogy a jogvita tárgya a végrehajtás államában választottbíróági útra nem tartozhat, illetve a választottbíróági ítélet az adott állam közrendjébe ütközik, és a választottbíróági ítélet érvénytelenítése iránti per, amelyet ugyancsak az állami bíróság előtt lehet megindítani.¹³

A *hatodik fejezetben* a nemzetközi választottbíráskodás elméleti modelljeit mutatom be, amelyben Emmanuel Gaillard közismert megközelítése alapján, a monolokális, a vesztfáliai és a transznacionális választottbírói jogrendet és azok gyakorlati jelentőségét elemeztem.

A *monolokális* megközelítés alapján, a választottbírák szerepe azonos a választottbíróág székhelyén eljáró állami bírák szerepével. A székhely a fórum és ennek a része a választottbíróág. A választottbíróág az állami jogrend része. A *multilokális* felfogás alapján, minden állam a saját joga alapján dönthet a választottbíróági ítéletet illetően, a többi állam döntésétől függetlenül. A *transznacionális* álláspont alapján, a választottbíráskodás jogisége nem valamelyik nemzeti jogrendszerben, hanem egy külön transznacionális jogrendben gyökerezik.

Az értekezés hipotéziseként azt határoztam meg, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás az állami jogrendektől fokozatosan függetlenedik. Az értekezés íráskor kijelenthető, hogy a monolokális megközelítés meghaladtá vált, ugyanakkor a transznacionális felfogás még nagyon távolinak tűnik. Napjainkban tehát a multilokális (vesztfáliai) megközelítés tekinthető elfogadottnak.¹⁴

A transznacionális irányzat, azaz az önálló választottbírói jogrend kritikájaként szokás említeni azt, hogy lehetetlen figyelembe venni az összes olyan nemzeti jogrendet, amelyben az elismerést vagy a

¹³ New Yorki Egyezmény V. cikk 2.

¹⁴ Ezen utóbbi elméleti modell elfogadottságához nagyban hozzájárul az, hogy a New Yorki Egyezmény szintén ennek megfelelő (V. Cikk a) pont).

végrehajtást kérhetik. A választottbíráknak ehelyett transznacionális (egyetemes) közrend szabályaiból merítve kell döntést hozniuk.¹⁵

Álláspontom szerint, napjainkban nem figyelhető meg nagymértékű függetlenedés az államok jogrendszeraitől – értve ezalatt a multilokális megközelítéstől a transznacionális választottbírói jogrend felé történő elmozdulást – tekintettel arra, hogy a választottbírság helye (mögöttes joga) és a választottbírsági határozat végrehajtásának helyének joga jelenleg rendkívüli jelentőséggel bír az ítéletek elismerése és végrehajtása tekintetében, és arra mutatnak a jelek, hogy transznacionális választottbírói jogrend a közeljövőben nem fog megvalósulni.

A *hetedik fejezetben* a választottbírsági megállapodások általános ismertetését követően, részletesen megvizsgáltam a nem kifejezett konszenzuson alapuló választottbírsági megállapodásokat: azaz azok a nem klasszikus formában megkötött választottbírsági megállapodások kerültek a fókuszba, amelyek egyoldalú jognyilatkozattal jöttek létre, vagy olyan felek között tekintendők fennállónak, akik a választottbírsági megállapodás megkötésekor nem voltak szerződő felek, utóbb mégis ők kerültek féli pozícióba.

A választottbíráskodás alapvető feltétele, hogy a felek autonómiájukból fakadóan, megállapodásukkal felhatalmazzák a választottbírságot, hogy döntsön a jogvitájukban. Szintén a felek magánautonómiájából vezethető le, hogy a választottbírák személyén túl, az eljárás bizonyos szabályait is meghatározhatják.

A fejezet alap kérdése: *sérül-e a felek autonómiája, ha úgy válnak a választottbírsági eljárás részes felévé, hogy előtte – ők közvetlenül – nem kötöttek választottbírsági megállapodást.*

Az egyesült államokbeli *US Second Circuit a Thomson CSF S.A. v. American Arbitration Association*¹⁶ ügyben hozott ítéletében öt esetet határozott meg, amelyek fennállása esetén a szerződésben nem részes félre (*non-signatory party*) is kötelező lehet a választottbírsági megállapodás. Ezek a következők voltak: 1) hivatkozás útján beépített választottbírsági megállapodás (*Incorporation by reference*) 2) vélelem (*Assumption*) 3) megbízott általi szerződéskötés (*Agency*) 4) azonos vállalatcsoportozáshoz tartozás (*Veil piercing*) és 5) az estoppel elve (*Estoppel*). Megvizsgáltam ezeken felül a választottbírsági megállapodást tartalmazó szerződés engedményezésének lehetőségeit, valamint a társasági jogi jogutódlás kérdését.

A fejezetben bemutatott esetekben a bíróságok törekvése azonos volt: a felek autonómiájának érvényesülése mellett, a megállapodások hatálya alá tartozók *kötelemből való szabadulásának megakadályozása*, és a valóban *nem részes feleknek az adott választottbírsági eljárásból való kizárása*.

A *nyolcadik fejezetben* a fogyasztói szerződésekből eredő jogviták megítélését vizsgáltam, az Európai Bíróság esetjoga és a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett Működő Állandó választottbírság gyakorlatának áttekintésével.

A *kilencedik fejezetben* a számba vettem a választottbírsági eljárás szabályainak és az alkalmazandó jog meghatározásával kapcsolatban felmerülő, a felek rendelkezési jogát érintő kérdéseket.

¹⁵ Vö.: különösen: PAULSSON, Jan: Arbitration in Three Dimensions. LSE Law, Society and Economy Working Papers 2/2010. 2. De Boeck, Michael: Consumer Arbitration and Collective Dispute Resolution in the European Union. Is Class Arbitration an Alternative? Dissertation tot he degree of Master of Laws.

¹⁶ Thomson CSF S. A. v. American Arbitration Association 17 J. Int. Arb. 19. Idézte: Mauro RUBINO-SAMMARTANO: International Arbitration. Law and Practice. Third Edition. Juris. Huntington, New York. 2014. 238.

A Modelltörvény és a Vbt. két szinten biztosítja lehetőséget a feleknek, hogy az eljárás szabályait meghatározzák: egyfelől jogot biztosít a feleknek az eljárás szabályainak meghatározására, másfelől, mintegy kiegészítő szabályként, meghatározza, hogy amennyiben a felek nem élnek azon jogukkal, hogy az eljárást saját szabályaik szerint alakítsák, úgy a választottbíróság a szükséges mértékben meghatározza a hiányzó szabályokat.

A fejezetben végig vettem a Modelltörvényre épülő Vbt. alapján, hogy a felek meghatározhatják:

- i. az eljárásra és a választottbíróági megállapodásra irányadó jogot,
- ii. az eljárás helyét,
- iii. az eljárás nyelvét,
- iv. a választottbírák számát és a választottbírói tanács összetételét,
- v. kiegészíthetik/ módosíthatják keresetüket, és védekezésüket, illetve megállapodhatnak e jog korlátozásában,
- vi. megállapodhatnak abban, hogy tartanak-e tárgyalást,
- vii. megállapodhatnak abban, hogy az eljárás zárt vagy nyilvános legyen,
- viii. megkereshetik az állami bíróságot bizonyítás lefolytatása érdekében,
- ix. egyezséget köthetnek és kérhetik annak ítéletbe foglalását.

A felek jogválasztása két különböző szinten valósulhat meg: egyfelől meghatározhatják a választottbíróági megállapodásra alkalmazandó jogot, másfelől a választottbíróság eljárásra alkalmazandó anyagi jogot, továbbá megállapodhatnak az alkalmazandó eljárási szabályokról, amely lehet például valamelyik intézményes választottbíróság eljárási szabályzata.

Amennyiben a felek meghatározták az alkalmazandó jogot, úgy attól a választottbíróság nem jogosult eltérni. Amennyiben a felek nem döntöttek az alkalmazandó jogról, úgy a választottbíróság fogja azt meghatározni az általa alkalmazandónak tartott nemzetközi magánjogi szabályok alapján. Azaz ez azt jelenti, hogy választottbírói tanács annak az országnak a kollíziós szabályai szerint fogja meghatározni az alkalmazandó jogot, amely ország jogát az ügy körülményei alapján alkalmazandónak tartja. A fejezetben röviden bemutattam továbbá a *lex mercatoria* és az *ex aequo et bono* szabályai szerinti döntéshozatal lehetőségét. Tekintettel arra, hogy a választottbíróági megállapodás nem minden esetben képezi részét az alapjogviszonyt létrehozó szerződésnek, a következő fejezetben a választottbíróági megállapodásra irányadó jog megállapításának kihívásait tekintem át a felek autonómiájának tükrében.

A *tizedik fejezetben* pedig a választottbíróági megállapodásra irányadó jog kijelölése és az azzal kapcsolatos nemzetközi joggyakorlat került a fókuszba.

A szeparabilitás elvének megfelelően, a felek a választottbíróági megállapodásukra a főszerződésre irányadó jogtól eltérő jogot is választhatnak. Az alkalmazandó jog meghatározása a nemzetközi kereskedelmi választottbíróági eljárások megindításának legfontosabb pontja, amely során jogválasztásuk esetén a felek, ennek hiányában pedig a bíróság a kollíziós szabályok szerint állapítja meg az alkalmazandó jogot. A nemzetközi gyakorlat alapján a választottbíróági megállapodásra irányadó jog bírói meghatározásakor két kapcsolóelv 'verseng' egymással: a *lex contractus*, azaz a főszerződésre alkalmazandó jog, és a *lex loci arbitri*, azaz a választottbíróság helyének a joga.

A fejezetben röviden bemutattam a vonatkozó magyar szabályozást, összevetve a svájci nemzetközi magánjogi törvény vonatkozó részeivel, ismertettem néhány, a választottbíróági megállapodásra irányadó jog megállapítása körében született ismertebb nemzetközi jogesetet, és megvizsgáltam, hogy a külföldi választottbíróági ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról szóló New Yorki Egyezmény hogyan rendelkezik a kérdésben.

A tizenegyedik fejezetben az alkalmazandó nyelv meghatározása vonatkozásában, az autonómiát érintő kihívásokat tekintettem át.

A választottbíróági eljárás nyelvének meghatározása determinálja az eljárás során alkalmazott nyelvet, értve ez alatt a tárgyalások, a meghallgatások, a beadványok és a választottbíróság döntésének és közléseinek nyelvét is. A különböző nemzetiségű és kulturális háttérű felek jogvitájában meghatározó jelentőségű, hogy követelésük, valamint védekezésük előadásához megfelelő nyelvet határozzanak meg. Amennyiben a felek nem tudnak megállapodni ebben, vagy egyszerűen nyitva hagyják a kérdést, úgy az eljárásra alkalmazandó nyelvet a választottbíróság fogja meghatározni. Míg a felek nyelvválasztása általában egy kompromisszum eredménye, a választottbíróság az ügy körülményeit figyelembe véve dönt arról. A fejezetben jogesetek bemutatásával elemeztem a választottbíróság mozgásterét, valamint áttekintettem a New Yorki Egyezmény V. cikkében foglalt elismerést és végrehajtást megtagadási okokra való hivatkozás lehetőségeit.

A tizenkettedik fejezetben arra vállalkoztam, hogy megvizsgáljam: nem sérti-e az ügyek együttes elbírálása, különösen értve ezalatt a pertársaság esetkörét, a felek bíróválasztási szabadságát, autonómiájának érvényesülését, illetve az eljárás bizalmasságát.

Megállapítható, hogy az ügyek egyesítésére és pertársaságra a választottbíróági eljárásban, ellentétben a rendes bíróságok gyakorlatával, csak akkor van lehetőség, ha a felek ehhez egyhangú hozzájárulásukat adták. Erre azért van szükség, mert amint fent is kifejtettük, az eredeti választottbíróági szerződés jellemzően két fél jogvitájáról rendelkezik.¹⁷ A nemzetközi szerződések általában kifejezetten nem foglalkoznak a pertársaság kérdésével, ugyanis, ha a felek nem állapodnak meg egyhangúan a pertársaságról, egyesítésről, a választottbíróáságnak nincs felhatalmazása arra, hogy az ügyek egyesítését elrendelje. Ez az eljárási mód a felek eljárási autonómiájából fakad.¹⁸

A fejezetben részletesen elemeztem a pertársaság megengedése esetén a bíróválasztáshoz fűződő jog érvényesülését a pertársak relációjában. A választottbíró jelöléshez való jog a választottbíráskodás egyik alapköve, alapesetben nem vonható el a felektől. Ugyanakkor egy másik alapelv is megjelent ebben az összetett kérdésben: *a felek egyenlőségének biztosítása*. Mérlegre került tehát az egyenlőséghez való jog és a bíróválasztás tekintetében (is) fennálló magánautonómia. A különböző államok joga és intézményes választottbíróságok gyakorlata azonban nem teljesen egységes a kérdésben.

Az értekezés *utolsó fejezetében* felvázoltam az akarati autonómia belső korlátait – azaz a szubjektív arbitrábilítási korlátokat, amelyek alá a felek szerződéskötési képességének, illetve felek perbeli jog- és cselekvőképességének hiánya tartozik, valamint az akarati autonómia külső korlátait – azaz az objektív arbitrábilítási korlátokat, amelyek arra vonatkoznak, hogy az adott ügy választottbíróági úton eldönthető-e, azaz nem tartozik-e a választottbíráskodás alól kivett ügyek körébe. A harmadik csoportot az egyéb külső korlátok jelentik: azaz az imperatív szabályok és a közrend kívánalmainak betartása, valamint ide sorolhatók még az állami bíróságok belépésének, valamint a választottbíróság saját mérlegelési jogkörének esetei is, amelyek nem közvetlen korlátai a felek autonómiájának, azonban mégis hatással lehetnek arra.

¹⁷ MISTELIS Loukas: A. Concise International Arbitration. Wolters Kluwer Law & Business 2010. ISBN: 9789041159687. 443.

¹⁸ BORN Gary B.: International Commercial Arbitration. Volume I. Wolters Kluwer Law & Business. 2009. 2537.

II. A KUTATÁSMÓDSZER ISMERTETÉSE, A KUTATÁSI FELADAT MEGHATÁROZÁSA, A HIPOTÉZISEK MEGFOGALMAZÁSA

A kutatási célkitűzéseim elérése érdekében kutatási módszerként az alábbi eszközrendszereket használtam:

1. másodlagos (szekunder) adatgyűjtés (tankönyvek, folyóiratok, jogszabályok, elemzések, publikációk stb.);
2. elsődleges, valamint másodlagos forrású adatok használata (könyvtárakból és internetről történő adat-, és információgyűjtés);

A másodlagos adatgyűjtés során a szakterület hazai és nemzetközi szakirodalom írásait egyaránt felhasználtam. Ennek köszönhetően értekezésem törzsanyagát jogterületi anyagokra alapozott elemzések alkotják.

Kutatási módszerem középpontja az elsődleges és másodlagos forrású adatok, dokumentumok elemzése, az elérhető kutatási eredmények értékelése, az adott gondolati síkon történő további kutatás, valamint válaszok keresése a felállított hipotézisekre. Az értekezésben számos alkalommal megjelent a jogösszehasonlítás módszere is, amelynek során egyes államok / intézményes választottbíróságok szabályzatait hasonlítottam a magyar joganyagokhoz, valamint a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás körében hozott ítéletek indoklásait elemeztem.

A DOKTORI ÉRTEKEZÉS HIPOTÉZISEI

Hipotézis 1

A felek autonómiája hatókörének növekedése alapvető tendencia, azonban a növekedésnek vannak garanciális korlátai. (H1)

Hipotézis 2

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás az állami jogrendektől fokozatosan függetlenedik. (H2)

1.1. A doktori kutatás kutatási kérdései

A Hipotézis 1-hez kapcsolódó kutatási kérdések

1. A választottbíráskodás alapja a felek szerződési szabadsága. Megfigyelhető-e a pacta sunt servanda oldódása?
2. A választottbírási eljárás mely szabályait határozhatják meg a felek – és ha van ilyen –, akkor melyeket a választottbíróság?
3. A választottbíróság jogosult-e bizonyos körülmények között eltérni a felek megállapodásától?
4. Melyek a felek autonómiájának azonosítható korlátai?

A Hipotézis 2-hez kapcsolódó kutatási kérdés

1. A multilokális megközelítéstől a transznacionális jogrend felé mozdul-e el a választottbíráskodás jogrendszerben elfoglalt helye?

III. A TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA, HASZNOSÍTÁSI LEHETŐSÉGEI

H1 HIPOTÉZIS	A felek autonómiája hatókörének növekedése alapvető tendencia, azonban a növekedésnek vannak garanciális korlátai.
--------------	--

Kutatási kérdés 1.

A választottbíráskodás alapja a felek szerződési szabadsága. Megfigyelhető-e a pacta sunt servanda oldódása?

Megállapítások:

A *pro arbitration* irány figyelhető meg a nemzetközi és a hazai választottbíráskodásban egyaránt:

1. A **validation principle elve** (más néven *in favorem validitatis*) a választottbírási megállapodás érvényességére való törekvést jelenti. Az alábbi jogesetekben a (választott) bíróságok eljárásában közös volt a fenti törekvés szerinti eljárás.
 - i. Az ICC Case No. 4667. számú ügyben a bíróság úgy határozott, hogy egy olasz társaságot köt egy szerződés, amelyet a kereskedelmi igazgatója írt alá, még akkor is, ha ennek aláírására a kereskedelmi igazgatónak nem volt jogosultsága. Az indokolás alapján a másik szerződő fél joggal vélelmezhetette, hogy a kereskedelmi igazgató rendelkezik a szükséges jogosultsággal a szerződés aláírására, tekintettel arra, hogy a megállapodást a társaság vezérigazgatója és kereskedelmi igazgatója jelenlétében együttesen tekintették át.
 - ii. Sulamérica Cia Nacional De Seguros S.A. and others v Enesa Engenharia S.A.: felek közöttük létrejött főszerződésre a brazil jogot kötötték ki, azonban a választottbírási klauzulában a választottbírási helyként Londont jelölték meg. A jogvita felmerülésekor az angol bíróságnak döntést kellett hoznia a választottbírási megállapodás érvényességéről. A választottbírási megállapodás a *lex contractus* kapcsolóelv szerint érvénytelen lett volna, viszont a *favor validitatis* alapján érvényes – az angol bíróság érvényesnek fogadta el.
2. A **favor validitatis elv** megjelenik az Nmjt.-ben:
Nmjt. 52. § (4) A választottbírási megállapodást alaki okból nem lehet érvénytelennek tekinteni, ha az e § alapján meghatározott jogok bármelyike, vagy az eljáró bíróság államának joga szerinti alaki követelményeknek megfelel.
3. A **nem kifejezett konszenzuson alapuló választottbírási kikötések megítélése** is a *pro arbitration* tendenciát támasztja alá.
4. Az **írásbeliség oldódása** figyelhető meg. Ezt a Vbt. 8. § (3) bek. is alátámasztja: Írásban megkötött választottbírási szerződésnek kell tekinteni azt a megállapodást is, amely elektronikus aláírás nélküli elektronikus közlés útján jött létre, ha az elektronikus közlésben foglalt adat a másik fél számára hozzáférhető, és alkalmas későbbi hivatkozásra

A *pacta sunt servanda* elve (a *megállapodásokat teljesíteni kell*) elve véleményem szerint nem oldódik, azonban a választottbíróági megállapodások megítélése alkalmazkodik a kor kihívásaihoz. A választottbíróágok a felek autonómiájának érvényesülése érdekében arra törekednek, hogy a választottbíróági megállapodások érvényesek legyenek.

Kutatási kérdés 2.

A választottbíróági eljárás mely szabályait határozhatják meg a felek (és ha van ilyen, akkor) melyeket a választottbíróság?

Megállapítások:

1. **Elsődlegesen**, kijelenthető, hogy a feleknek van joguk megállapítani az eljárás szabályait:
 - (i.) dönthetnek arról, hogy előzetes feltétel teljesüléséhez kötik a választottbíróági eljárás megindítását (megelőző közvetítői eljárás)
 - (ii.) dönthetnek arról, hogy intézményes választottbíróság előtt folytatják le az eljárást (itt az autonómia csak az eljárási szabályok diszpozitív rendelkezései körében érvényesül)
 - (iii.) dönthetnek arról, hogy ad hoc választottbíróság előtt folytatják le az eljárást
 - (iv.) dönthetnek választottbírák kijelöléséről, megállapíthatják, hogy vita esetén hogyan kell kijelölni a választottbírákat és dönthetnek a választottbírák megbízatásának megszüntetéséről;
 - (v.) dönthetnek választottbíráskodás helyéről (nem csak a földrajzi helyet értve ezalatt, hanem a mögöttesen alkalmazandó jogszabályokat is),
 - (vi.) dönthetnek a választottbírák által alkalmazandó eljárási szabályokról;
 - dönthetnek a kézbesítés szabályairól;
 - dönthetnek a keresetmódosítás és a keresetkiegészítés megengedhetőségéről;
 - dönthetnek arról, hogy kéri-e tárgyalás tartását;
 - dönthetnek arról, hogy az eljárás nyilvános vagy zárt legyen;
 - bármelyik fél dönthet arról, hogy bizonyítás lefolytatása érdekében megkeresi az állami bíróságot;
 - dönthetnek arról, hogy egyezséget kötnek;
 - dönthetnek arról, hogy a fél mulasztása miként kerüljön értékelésre;
 - dönthetnek szakértői bizonyítás lefolytatásáról;
 - dönthetnek a választottbíróság döntéshozatalának módjáról (szótöbbséggel vagy másként)
 - (vii.) dönthetnek az alkalmazandó jogról;
 - (viii.) dönthetnek az eljárás nyelvéről;
 - (ix.) dönthetnek az eljárás megszüntetéséről.
2. **Másodlagosan**, amennyiben a felek nem állapodtak meg a választottbíráskodás szabályaiban, nem kötöttek ki intézményes választottbíróági szabályzatot, és az alkalmazandó jog sem rendelkezik a kérdéssel, akkor a választottbíróság határozza meg azokat azzal, hogy a döntése során a felek preferenciáit figyelembe kell vennie.

Míndez a Vbt. alapján az alábbiakból vezethető le:

- a Vbt. 3. § (3) bek. kimondja, hogy a törvény rendelkezéseit az UNCITRAL Modell törvényhez kiadott UNCITRAL magyarázatokra figyelemmel kell értelmezni;
- a Modell törvényhez kiadott, 9.2. pontban idézett kommentár kifejti: a választottbíráknak olyan eljárási szabályokat kell elfogadniuk, amelyek „*ismerősek vagy legalábbis elfogadhatóak a felek számára*”.

3. **Összefoglalva**, az értekezés a magánautonómia-rétegeinek feltárása köré épült fel. Az alábbi táblázatban az értekezésben vizsgált autonómia-rétegeket foglaltam össze, azt szemléltetve, hogy ezen rétegek nem egymástól függetlenül lebegnek, hanem egyfelől egymásra épülnek – a felek választottbírószághoz fordulásának joga valamennyi autonómia-réteg alapját képezi –, másfelől pedig az egyes autonómia szintek (részlet)szabályai meghatározhatják a többi autonómia-réteg érvényesülését. Konkrét példával élve: a felek választottbíró jelölési joga közvetlen összeköttetésben áll az eljárási szabályok meghatározásának jogával, valamint az alkalmazandó nyelv megválasztásának jogával. Ha a felek olyan eljárási szabályban (vagy állandó választottbírószághoz eljárási szabályzatában) állapodnak meg, amely alapján az eljárás nyelve a magyar, az angol vagy német lehet (vagy esetleg ezek közül akár több is), ennek következményeként olyan választottbírókat kell választaniuk, aki ezen nyelvek ismeretének birtokában van. Egy másik példával élve: ha a felek olyan eljárási szabályokban állapodnak meg, amely lehetővé teszi a választottbírószághoz számukra, hogy az ügyek egyesítéséről önállóan döntsön, összeütközést okozhat a felek bíróválasztási jogával kapcsolatban.

Az autonómia rétegei	Az adott autonómia-szint korlátja	Kapcsolat a többi autonómia-réteggel	Kapcsolat az állami bíróságokkal
I. A felek választottbírószághoz fordulásának joga	Szubjektív és objektív arbitrabilitási korlátozások	Az eljárás megindulásának előfeltétele, az összes többi autonómia-szint alapja.	A felek a választottbírószághoz kikötésével kizárják az állami bíróságok eljárását
II. A választottbíró kijelölésének joga	Jogszabályok és eljárási szabályzatok korlátozásokat tartalmazhatnak a választottbírók személyével kapcsolatos kritériumok tekintetében.	Előfeltétele az I. autonómiaszint megvalósulásának.	Az állami bíróságok kijelölhetik a választottbírákat, amennyiben a felek ezt nem teszik meg/nem jutnak megállapodásra.
III. Eljárási szabályok meghatározása	Az imperatív szabályoknak és közrendnek minden esetben meg kell felelni.	Az eljárási szabályok befolyásolják a nyelvhasználat és pertársaság megengedhetőségét.	A felek megállapodása hiányában a választottbírói tanács állapítja meg az eljárási szabályokat. Az állami bíróság kizárólag jogsegélyt nyújthat bizonyítási eljárásban; ideiglenes, illetve biztosítási intézkedést foganatosíthat.
IV. Alkalmazandó jog meghatározása	Az imperatív szabályoknak és közrendnek minden	Nem csak az anyagi jogot jelenti, hanem bizonyos eljárási kereteket is	Befolyásolja az állami bíróságok beavatkozási lehetőségeit. Egyes

Az autonómia rétegei	Az adott autonómia-szint korlátja	Kapcsolat a többi autonómia-réteggel	Kapcsolat az állami bíróságokkal
	esetben meg kell felelni.	meghatározhat (különösen, ha egyben ez a lex fori is).	jogrendszere alapján tágabb lehetősége van, míg más esetben szűkebb.
V. Alkalmazandó nyelv meghatározása	Az imperatív szabályoknak és közrendnek minden esetben meg kell felelni, különösen értve ez alatt a tisztességes eljárás követelményét, és a felek védekezéshez való jogát.	Hatással lehet a választottbírói tanács összetételére és a bizonyítékok kezelésére.	Befolyásolhatja az állami bíróságok beavatkozásához fűződő költségeket, különösen a fordítási díjakra értendően.
VI. Pertársaság megengedhetősége	A felek kifejezett megállapodása hiányában nincs lehetőség az ügyek egyesítésére, valamint pertársaság engedélyezésére.	Hatással lehet a választottbírói tanács összetételére, abban az esetben, ha a pertársak nem jutnak megállapodásra a közösen jelölendő bíró személyét érintően.	A felek megállapodása ellenére engedélyezett pertársaság esetén a választottbírói ítélet érvénytelenítése iránti per kezdeményezhető.

11. számú táblázat: Az értekezésben vizsgált egyes autonómia-rétegek egymáshoz való viszonyrendszere. (Forrás: a szerző saját szerkesztése)

Kutatási kérdés 3.

A választottbírói jogosult-e bizonyos körülmények között eltérni a felek megállapodásától?

Megállapítások:

A választottbírói jogosult eltérni a felek megállapodásától.

1. A New Yorki Egyezmény V. cikk 1. d) pontja alapján a választottbírói ítélet elismerése és végrehajtása megtagadható, ha a választottbírói összetétele vagy eljárása nem felelt meg a felek megállapodásának, vagy ilyen megállapodás hiányában nem felelt meg ama ország jogának, amelyben a választottbírói eljárás zajlott.

Az értekezésben bemutatott jogesetek közül kettőt emelnék ki e körben:

- i. CEEG v. Lumos: a választottbírói jogosult akként, hogy a felek által meghatározott eljárási nyelv helyett másik nyelvet alkalmaz és nem jogosult a felek által meghatározott nyelvtől eltérő nyelven értesítést küldeni. Az amerikai 10. kerületi bíróság rámutatott: az alperes kínaiul történt értesítése nem volt ésszerű, figyelemmel arra, hogy a felek ezt megelőzően kizárólag angolul kommunikáltak egymással, és kifejtette továbbá, hogy az elsőként megkötött

Megállapodás nyelvválasztási rendelkezései irányadók voltak az adásvételi szerződésre is, figyelemmel arra, hogy a Megállapodás, mint főszerződés, mintegy *ernyőként szolgált* a felek üzleti kapcsolatának feltételeit rögzítve. A kerületi bíróság a választottbírói ítélet elismerésére és végrehajtására irányuló kérelmet elutasította.

- ii. Government of UK v. Boeing Co.: a bíróság nem rendelkezhet az ügyek egyesítéséről a saját gazdaságossági szempontjai és az eljárás gyorsaságának előmozdítása érdekében, a választottbírói szerződés ellenében.

Ez utóbbival kapcsolatban felhívom a figyelmet, hogy a Vbt. alapján bármelyik fél kérelmére, a választottbírói tanács tájékoztatja azt, akinek jogi érdeke fűződik ahhoz, hogy az eljárásba az azonos érdekű fél nyertességének előmozdítása érdekében beavatkozhat. A választottbírói tanács beavatkozás tárgyában hozott döntése ellen jogorvoslatnak nincs helye. (Vbt. 37. §)

Kiemelendő, hogy a Vbt. nem várja el ehhez kapcsolódóan a felek megállapodását, sőt adott esetben a másik fél ellenvéleménye esetén sincs akadálya a beavatkozás engedélyezésének, amely megértésem szerint a felek autonómiájának korlátozását jelenti.

Kutatási kérdés 4.

Melyek a felek autonómiájának azonosítható korlátai?

Megállapítások:

1. Az autonómia korlátjaiként az alábbi i.-v. pontokban rögzítettek azonosíthatók.

- i. **Szubjektív és Objektív arbitrabilitási korlátok**

- ii. **Imperatív szabályok és közrend**

Nincs kifejezett szabály arra, hogy mi tekintendő imperatív szabálynak. A választottbírói ítélet érvénytelenítése, illetve a külföldi választottbírói ítélet elismerése és végrehajtása során széles mérlegelési jogköre van a bíróságnak, amely a felek számára bizonytalanságot jelent és egyúttal az autonómiájuk korlátját is jelenti.

A közrend a fórum jogának alapvető értékeit és erkölcsi normáit védi. Véleményem szerint ez szűkebb és kiszámíthatóbb kört jelent, mint az imperatív szabályok köre.

Álláspontom szerint mind az imperatív, mind pedig a közrendi szabályok fenntartása indokolt, tekintettel arra, hogy megakadályozza, hogy társadalmilag/erkölcsileg nem megfelelő ítéletek kerüljenek végrehajtásra, emellett fenntartja a választottbíráskodás integritását.

- iii. **Az állami bíróságok belépése (a Vbt. alapján)**

- a. Az állami bíróság funkciója: *segítő* és *ellenőrző* funkció. Az állami bíróságok az alábbi (i.)-(v.) esetekben léphetnek be az eljárásba.

- (i.) választottbírák kijelölése megállapodás hiányában (kivéve, ha intézményes választottbírói szabályzata másként nem rendelkezik)

Nem intézményes választottbírói eljárásban, a választottbíró kijelölése tekintetében, ha egyesbíró eljárásában állapodtak meg a felek, azonban valamelyik fél nem működik közre a választottbíró jelölésben és emiatt az állami bírósági jelöli ki az eljáró választottbíró, a választottbíró-jelölésben aktívan közreműködő fél *autonómiája sérül*, tekintettel arra, hogy az állami bíróságot semmilyen jogszabály

nem kötelezi arra, hogy a választottbíró jelölés során az említett fél véleményét figyelembe vegye. [6.3. – 6.7.]

- (ii.) választottbíró kizárása iránti indítvány elbírálása, ha a választottbírószék azt megelőzően elutasította;
- (iii.) választottbíró megbízatása megszűnésének megállapítása a fél kérelmére;
- (iv.) jogsegély nyújtása, valamint ideiglenes és biztosítási intézkedés foganatosítása;
- (v.) választottbírószéki ítélet érvénytelenítése.

iv. A választottbírószék mérlegelési jogköre (a Vbt. alapján)

- a. A választottbírószék saját mérlegelési jogkörében az alábbi kérdéskörökben dönthet.
 - (i.) döntés a saját hatásköréről (17. §)
 - (ii.) döntés a bizonyítékok befogadhatóságának, relevanciájának és súlyának meghatározásáról (Vbt. 30. §)
 - (iii.) *döntés a beavatkozás engedélyezéséről (37. §)*
 - (iv.) döntés az eljárásújítás megengedhetőségéről (50. §)
 - (v.) *módosíthatja, felfüggesztheti és hatályon kívül helyezheti az általa hozott ideiglenes intézkedést, illetve előzetes intézkedést (22. §)*
 - (vi.) a választottbírószék hízagpótló jelleggel minden eljárás szabályt meghatározhat, amelyet a felek előzetesen nem állapítottak meg.

v. A felek egyenlőségének biztosítása

- a. A választottbírószéki eljárásban a felek egyenlőségének biztosítása az alábbi két alapelv mentén történik.
 - (i.) minden felet egyenlő elbánásban kell részesíteni – ez azt jelenti, hogy sem anyagi-, sem pedig eljárásjogi értelemben nem lehet az egyik felet kedvezőbb helyzetbe hozni
 - (ii.) minden félnek meg kell adni a lehetőséget, hogy ügyét előadhassa.

vi. A következő táblázatban a felek eljárás autonómiájának korlátait vettem össze a Vbt. és a New Yorki Egyezmény rendszerében.

Az összehasonlítás eredményeiből megállapítható, hogy az arbitrábilis kérdéskörében a New Yorki Egyezmény teljes mértékben a jogvitára – illetve amennyiben a választottbírószéki megállapodásra eltérő jog irányadó, úgy azon jogra – irányadó szabályok rendelkezéseire bízta.

A két jogszabály rendeltetéséből eredően más *'életszakaszban'* hivatott a választottbírószéki eljárás kereteit meghatározni. A New Yorki Egyezmény általánosan elfogadott értelmezése szerint az a külföldi bíróság, amelytől az ítélet végrehajtását kéri, nem vizsgálhatja az ítélet érdemi részét. Amint VAN DEN BERG is rámutat: az V. cikkben felsorolt, az ítélet elismerése és végrehajtásának megtagadására vonatkozó okok között nem szerepel a választottbíró ténybeli vagy jogi tévedése. A bíróság kizárólag azt vizsgálhatja, hogy az V. cikkben foglalt okokra történő hivatkozás megalapozott-e, azaz a választottbírószéki eljárást csak a legszűkebb szükséges körben és csak utólagosan vizsgálja.¹⁹

¹⁹ VAN DEN BERG (i.m. 1981) 269.

	Vbt.	New Yorki Egyezmény
Szubjektív arbitrabilitási korlátozások - A felek szerződéskötési képessége	a Vbt. ezt implicit módon foglalja magában, az általános dogmatikai szabályokat a Ptk. jogképességre, cselekvőképességre és képviseleti jogra vonatkozó szabályai tartalmazzák. A korábbi Vbt. szabályai szerint választottbíróági eljárásnak akkor volt helye, ha legalább a felek egyike gazdasági tevékenységgel hivatásszerűen foglalkozó személy és a jogvita e tevékenységével kapcsolatos, azonban az új törvényben már nem szerepel ilyen rendelkezés. Az „írásbeli megállapodás” érvényességére vonatkozó szabályokat szintén a Ptk.-ban találhatók, az Érvénytelenség cím alatt a Szerződési akarat hibája körében.²⁰ <i>A New Yorki Egyezmény alapján kizárólag a fenti jogszabályoknak történő megfelelés vizsgálendő. Amennyiben nem felelt meg az eljárás ezeknek, úgy az V. cikk 1) a. pontja szerinti érvénytelenségi ok merül fel.</i>	II. Cikk 1) 1. Valamennyi Szerződő Állam elismeri az olyan írásbeli megállapodást, amelyben a felek arra vállalnak kötelezettséget, hogy meghatározott – akár szerződéses, akár szerződésen kívüli – jogviszonyból keletkezett vagy keletkezhető összes vagy valamely jogvita esetére választottbíróság döntésének vetik alá magukat, feltéve, hogy a jogvita tárgya választottbíróági eljárás útján eldönthető. V. Cikk 1) a. A felek szerződéskötési képessége a reájuk irányadó jog vagy az általuk kikötött jog, vagy ilyen kikötés hiányában a lex loci arbitri értelmében ítélendő meg.
Szubjektív arbitrabilitási korlátozások - A felek perbeli jog - és cselekvőképessége	Az a fél vehet részt a választottbíróági eljárásban, aki részese az érvényesen létrejött választottbíróági megállapodnak [Vbt. 8. §], ez kiterjed az eljárás kezdeményezésének képességére és az eljárásban történő részvétel képességére. Utóbbinál említendő meg a választottbíróági szerződés tárgyát képező követelés felszámolási eljárásban való érintettsége: ebben az esetben a felszámolás kezdő időpontja után ezen vagyonnal kapcsolatos követelés csak a Cstv. szerint érvényesíthető. [Vbt. 55. §] <i>A New Yorki Egyezmény alapján kizárólag a fenti jogszabályoknak történő megfelelés vizsgálendő. Amennyiben nem felelt meg az eljárás ezeknek, úgy az V. cikk 1) a. pontja szerinti érvénytelenségi ok merül fel.</i>	V. Cikk 1) a. A felek perbeli jog- és cselekvőképessége a reájuk irányadó jog vagy az általuk kikötött jog, vagy ilyen kikötés hiányában a lex loci arbitri értelmében ítélendő meg.

²⁰ Ptk. 6:90-6:93. §, valamint a New Yorki Egyezmény vonatkozásában vö. bővebben: Albert Jan VAN DEN BERG: The New Yorki Arbitration Convention og 1958. Kluwer Law and Taxation Publishers. Hague, 1981. 156.

	Vbt.	New Yorki Egyezmény
Objektív arbitrabilitási korlátozások	Nincs helye választottbíróági eljárásnak fogyasztói szerződésből eredő jogvita esetén, valamint a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) Hetedik Részében szabályozott különleges eljárásokban és a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény hatálya alá tartozó eljárásokban elintézendő ügyekben. [Vbt. 1. § (3)] <i>A New Yorki Egyezmény alapján kizárólag a fenti jogszabályoknak történő megfelelés vizsgálendő. Amennyiben nem felelt meg az eljárás ezeknek, úgy az V. cikk 2) a. pontja szerinti érvénytelenségi ok merül fel.</i>	V. Cikk 2) a A választottbíróági határozat elismerése és végrehajtása abban az esetben is megtagadható, ha annak az országnak illetékes hatósága, amelyben az elismerést és végrehajtást kéri, megállapítja, hogy: a) ennek az országnak a joga szerint a vita tárgya választottbírói útra nem tartozhat.
A választottbíróság mérlegelési jogköre	A választottbíróági tanács saját hatásköréről maga dönt. [Vbt. 17. §] <i>Ha a választottbíróság a saját hatáskörét nem megfelelően állapítja meg, a New Yorki Egyezmény V. cikk 1) d. pontjára történő hivatkozási alapot teremt meg.</i>	V. Cikk 1.) d a választottbíróság összetétele vagy eljárása nem felelt meg a felek megállapodásának vagy ilyen megállapodás hiányában nem felelt meg ama ország jogának, amelyben a választottbíróság eljár
	A választottbíróági tanács bármelyik fél kérelmére, illetve kivételes esetben kérelem hiányában, és a felek előzetes értesítése nélkül is módosíthatja, felfüggesztheti, valamint hatályon kívül helyezheti az általa hozott ideiglenes intézkedést, illetve előzetes intézkedést. [Vbt. 22. §] <i>Tekintettel arra, hogy a választottbírói tanács a felek rendelkezési autonómiáját jelentősen szűkíti, – akár kérelmük ellenére is eljárhat az ideiglenes intézkedések tárgyában – ez hivatkozási alapot teremthet a New Yorki Egyezmény V. Cikk 1.) d pontra.</i>	V. Cikk 1). d. a választottbíróság eljárása nem felelt meg a felek megállapodásának.
	A választottbíróság – amennyiben az adott kérdésben a felek nem állapodtak meg – maga határozza meg az eljárási szabályait. A választottbíróági tanács	V. Cikk 1.) d. a választottbíróság eljárása nem felelt meg a felek megállapodásának vagy ilyen

	Vbt.	New Yorki Egyezmény
	hatásköre magában foglalja a bizonyítékok befogadhatóságának, relevanciájának és súlyának meghatározását. [Vbt. 30. §] <i>Amennyiben a választottbíróság valamely kérdésben figyelmen kívül hagyja a felek megállapodását, vagy azzal ellentétesen dönt, hivatkozási alapot adhat a New Yorki Egyezmény V. cikk 1.) d pontjára.</i>	megállapodás hiányában nem felelt meg ama ország jogának, amelyben a választottbíróság eljár
	A választottbíróság dönt a beavatkozás megengedhetőségéről. [Vbt. 37. §] <i>A választottbíróság a felek megállapodása hiányában, esetleges ellenvetésük esetén is saját mérlegelési jogkörében dönthet a beavatkozás megengedhetőségéről, amely hivatkozási alapot teremthet a New Yorki Egyezmény V. Cikk 1.) d pontra.</i>	V. Cikk 1.) d. a választottbíróság eljárása nem felelt meg a felek megállapodásának.
A felek autonómiájának korlátai az eljárási szabályok tekintetében (Imperatív szabályok)	Az imperatív szabályok egyfelől a felek „fegyveregyenlőségét”, másfelől pedig az eljárás igazságosságát biztosítják. Az imperatív szabályok nem tételesen meghatározottak, hanem szerepük alapján azonosíthatók: olyan alapvetések, amelyekről a felek egyező megállapodással sem térhetnek el. Imperatív normák a Vbt.-ben különösen: - a felek egyenlő elbánásban részesítése [Vbt. 29. §]; - a választottbírák pártatlansága és függetlensége [Vbt. 13. §]²¹	V. Cikk. 1) b-d²² b) azt a felet, akivel szemben a választottbírósági határozatot érvényesíteni kívánják, nem értesítették szabályszerűen a választottbíró kijelöléséről vagy a választottbírósági eljárásról vagy pedig ez a fél egyéb okból nyilatkozatát előterjeszteni nem tudta, <i>(egyenlő elbánásban részesítés: szabályszerű értesítés, kontradiktórius eljárás)</i> c) a választottbírósági határozatot olyan vitás ügyben hozták, amelyre a választottbírósági kikötés nem vonatkozik; <i>(a választottbíró hatáskörének terjedelme)</i> d) a választottbíróság összetétele vagy eljárása nem felelt meg a felek megállapodásának vagy

²¹ Az érvénytelenítési okokat a Vbt. 47.§-a tartalmazza, amely összhangban áll a New Yorki Egyezmény V. cikkében foglaltakkal.

²² Vö.: VAN DEN BERG (i.m. 1981) 298-330.

	Vbt.	New Yorki Egyezmény
		ilyen megállapodás hiányában nem felelt meg ama ország jogának, amelyben a választottbíróság eljár. <i>(a választottbírói tanács összetétele és eljárása)</i>
Közrend védelme	A közrend a jog alapvető értékeit védi, a felek autonómiájának legvégső korlátja, azonban nincs a normaszövegekben explicit rögzítve. Egy formális szempontból a jogszabályoknak mindenben megfelelő eljárás is ütközhet a közrendbe, ha a jogszabályok kiüresítése és kizárólag a formalitásnak történő megfelelés volt az eljárás célja. A választottbírósági ítélet rendes bírói úton, választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránt indított perben vizsgálható felül, ha az a magyar közrendbe ütközik. [Vbt. 47. §] A bíróság megtagadja a választottbírósági ítélet végrehajtását, ha a választottbírósági ítélet a magyar közrendbe ütközik. [Vbt. 54. §] A Vbt. az imperatív szabályoknak történő megfelelést az eltérést nem engedő, kógens szabályokkal biztosítja az eljárás során. A közrend védelme az utólagos kontroll során, az ítélet érvénytelenítése körében jelenik meg.	V. Cikk 2) a. A választottbírósági határozat elismerése és végrehajtása abban az esetben is megtagadható, ha annak az országnak illetékes hatósága, amelyben az elismerést és végrehajtást kéri, megállapítja, hogy: b) a határozat elismerése vagy végrehajtása ennek az országnak közrendjébe ütköznék. <i>(a végrehajtás államának közrendje)</i>

10. számú táblázat: A felek eljárási autonómiájának korlátai a Vbt. és a New Yorki Egyezmény rendelkezéseinek összevetésében. (Forrás: a szerző saját szerkesztése)

A H1 HIPOTÉZIS ÉRTÉKELÉSE

- Megállapítható, hogy a felek autonómia hatókörének növekedése**, erre utal a nemzetközi választottbíráskodásban elterjedt és az Nmjt.-ben is megjelenő pro arbitration megközelítés / validation principle alkalmazása.
- A felek autonómiájának fokmérője, hogy
 - kik és milyen szabályok mentén határozhatják meg az eljárás szabályait;

- jogosult-e a választottbíróság a felek megállapodásától eltérni;
- milyen szubjektív és objektív arbitrabilitási korlátokat állít fel az alkalmazandó jog / a választottbíróság helye szerinti ország joga;
- milyen imperatív és közrendi szabályoknak kell megfelelni;
- az állami bíróságok milyen feltételek mellett léphetnek be az eljárásba;
- a választottbírósnak milyen mértékű mérlegelési jogkört biztosít az eljárási szabályzat/ az alkalmazandó jog / a választottbíróság helye szerinti jog.

3. A felek autonómiájának vannak szükséges és nélkülözhető korlátai:

A kutatás alapján **szükséges, azaz garanciális korlátnak** tekintendő:

- a szubjektív arbitrabilitási korlátok
- bizonyos ügycsoportokban az objektív arbitrabilitási korlátok
- az imperatív szabályok és közrend védelme
- az állami bíróságok segítő és ellenőrzési funkciója
- a választottbíróság mérlegelési jogköre saját hatásköre és a bizonyítékok értékelése tekintetében
- a felek egyenlőségének biztosítása.

A kutatás alapján **nélkülözhető korlátként**, azaz a felek autonómiáját hátrányosan befolyásoló korlátként azonosítottam az alábbiakat:

- a fogyasztók kizárása a választottbíróági eljárásból – mint objektív arbitrabilitási korlát;
- a választottbíróság döntése a beavatkozás engedélyezése tárgyában, a felek megállapodása nélkül, illetve akár annak ellenére is;
- az ideiglenes intézkedés / előzetes ideiglenes intézkedés a felek hozzájárulása és előzetes értesítése nélküli visszavonása saját hatáskörben.

A doktori kutatások alapján megállapítottam, hogy az autonómia hatóköre bővülése tendenciaként megfigyelhető, azonban a bővülést féken tartják a fentiekben kifejtett szükséges / nélkülözhető korlátok.

H2 HIPOTÉZIS	A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás az állami jogrendektől fokozatosan függetlenedik.
---------------------	--

Kutatási kérdés:

A multilokális megközelítéstől a transznacionális jogrend felé mozdul-e el a választottbíráskodás jogrendszerben elfoglalt helye?

Megállapítások:

Az értekezés fókuszával szorosan összefügg azon kérdés vizsgálata, hogy az egyes elméleti modellek hogyan értelmezik és miből eredeztetik a felek autonómiáját, amelyet az alábbi táblázatban fogaltam össze.

Monolokális megközelítés	A monolokális megközelítés alapján a választottbíráóság az adott állam jogrendszerének van alávetve, így a felek rendelkezési jogának, vagyis autonómiájának határa addig terjedhet, amíg a választottbíráskodás helye szerinti jog alapján az lehetséges.
Vesztfáliai megközelítés	Az autonómia terjedelmét mindazon jog meghatározhatja, amely a választottbíráósági eljárással kapcsolatba kerül, azaz megfordítva: minden állam a saját szabályai szerint állapíthatja meg a felek rendelkezési jogának határait.
Önálló választottbírói jogrend	Az autonómia a választottbíráskodás alapja, a jogrendszerek együttesen alkotják a választottbíráskodás szabályait, amelyből a felek autonómiája is fakad.

4. számú táblázat: Az egyes elméleti modellek autonómia-koncepciója (forrás: a szerző saját szerkesztése GAILLARD idézett műve alapján)

A választottbíráósági eljárás alaptétele, hogy az akkor eredményes, ha az ítélet végrehajtható.

1. A New Yorki Egyezmény alapján az az ország, amelyben a végrehajtást kéri, megvizsgálhatja, hogy ezen ország joga szerint az ügy választottbírói útra tartozhat-e (objektív arbitrabilitási korlát), illetve a határozat elismerése vagy végrehajtása ennek az országnak a közrendjébe ütközik-e. (5. cikk 2. a) és b))
2. Ennek megfelelően, a választottbíráóság helye államának és annak az országnak, amelyben a végrehajtást kéri széleskörű jogértelmezési jogosultsága van: a végrehajtás államának bírósága mérlegelheti, hogy objektív arbitrabilitási korlátozás alá tartozik-e a végrehajtatni kívánt ítélet jogi tárgya.

Az állami bíróságokkal való kapcsolat intenzitása az egyes elméleti modellek vonatkozásában eltérően alakul:

	Monolokális megközelítés	Vesztfáliai megközelítés	Önálló választottbírói jogrend
Kapcsolat az állami bírósággal	erős kapcsolat, széles körű belépési lehetőség és állami bírósági kontroll.	több jogrendszer tekintetében is felmerülhet, pl. a székhely állama és a végrehajtás állama is, de csak a saját jogrendszere tekintetében.	nagyon szűk körben, a végrehajtás során.
Lex loci arbitri jelentősége	nagyon jelentős	relatív, több állam koordinációja valósul meg.	egyáltalán nem jelentős

6. számú táblázat: Az állami bíróságokkal való kapcsolat intenzitása az egyes elméleti modellek vonatkozásában (forrás: a szerző saját szerkesztése GAILLARD idézett műve alapján)

A választottbíráskodás helyének és a választottbíróági határozat végrehajtásának helyének joga a New Yorki Egyezmény rendelkezéseire tekintettel alapjaiban határozza meg a választottbíróági ítélet végrehajthatóságát.

A transznacionális jogrend felé történő elmozdulással *szemben* felhozható példák:

1. Az Európai Unióban nagyon szigorú feltételei vannak a fogyasztókkal szembeni választottbíróági igényérvényesítésnek, ekként egy olyan választottbíróági ítélet, amely egy EU-n kívüli államban született és nem felel meg az EU-ban elvárt szigorú fogyasztóvédelmi szabályoknak, az EU-ban végrehajthatatlanná válhat. A Vbt. 1. § (3) bek. alapján nincs helye választottbíróági eljárásnak fogyasztói szerződésben eredő jogvitában.
2. A Vbt. szabályai szerint a 12. § (7) bek.-ben meghatározott esetek fennállása esetén a felek által kijelölt személy nem lehet választottbíró. Ilyen esetnek minősül, többek között: ha a huszonnegyedik életévét nem töltötte be, ha jogerős bírói ítélet a közügyektől eltiltotta, ha bíróság jogerősen szabadságvesztésre ítélte és a büntetett előélethez fűződő hátrányok alól nem mentesült, ha cselekvőképességet érintő gondnokság vagy támogatott döntéshozatal hatálya alatt áll.

A New Yorki Egyezmény V. cikk 1. d) pontja alapján az ítélet elismerése és végrehajtása megtagadható, ha a választottbíróág összetétele vagy eljárása nem felelt meg a felek megállapodásának vagy ilyen megállapodás hiányában nem felelt meg ama ország jogának, amelyben a választottbíróág eljár.

A H2 HIPOTÉZIS ÉRTÉKELÉSE

Álláspontom szerint, a transznacionális jogrend túlmegy a jelenleg értelmezhető határon. Napjainkban nem figyelhető meg nagymértékű függetlenedés az államok jogrendszerétől – értve ezalatt a multilokális megközelítéstől a transznacionális választottbírói jogrend felé történő elmozdulást – tekintettel arra, hogy a választottbíróág helye (mögöttes joga) és a választottbíróági határozat végrehajtásának helyének joga jelenleg rendkívüli jelentőséggel bír az ítéletek elismerése és végrehajtása tekintetében, és arra mutatnak a jelek, hogy transznacionális választottbírói jogrend a közeljövőben nem fog megvalósulni.

IV. A TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK LEHETSÉGES ALKALMAZÁSI TERÜLETEI

A fentiekben összefoglalt értekezés tudományos eredményeinek alkalmazása hozzájárulhat a vizsgált tudományterület belső fejlődésének és továbbfejlődésének előmozdításához. A dolgozatban nem csupán az elméleti alapvetések és a kapcsolódó tudományos kérdések feltárására törekedtem, hanem hangsúlyosan foglalkoztam a gyakorlati szempontokkal is. Ennek keretében a disszertációban közel negyven jogesetet tekintettem át, amelyekből levont következtetések, tapasztalatok és összefüggések nemcsak az elméleti kutatás számára bírhatnak jelentőséggel, hanem a gyakorlati szakemberek munkáját is támogathatják.

V. A KUTATÁS TÉMAKÖRÉBŐL KÉSZÜLT PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

1. Bencsik Imola: KERESETHALMAZAT VS. SZABAD BÍRÓVÁLASZTÁS JOGA: Pertársaság a választottbírószági eljárásban az új polgári perrendtartás és az új választottbíráskodásról szóló törvény rendszerében.

IUSTUM AEQUUM SALUTARE 15 pp. 145-178., 34 p. (2019)

A választottbírószági eljárás úgy jellemezhető, mint a felek megállapodásán alapuló alternatív vitarendezési eljárás: végleges és kötelező érvényű definiálása a felek jogainak és kötelezettségeinek. Az eljárás a felek egyedi megállapodásán alapul; így a választottbíróként eljáró személyek az eljárásukkal összefüggésben nem látnak el közhivatalt, és e körben nem illeti meg őket a már meglévő hatáskörük sem, tekintettel arra, hogy eljárási jogosultságuk kizárólag a felek akaratára vezethető vissza. A napjainkban tapasztalható növekvő kereskedelmi, pénzügyi és technológiai fejlődés következtében a kereskedelmi ügyletek, és az ehhez kapcsolódó jogviták legtöbbször nem két fél között, hanem több társaság között kötődnek, és nem ritkán a nemzetközi elemet is tartalmazzák. A tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy a felek szabad bíróválasztási joga hogyan érvényesülhet pertársaság esetén úgy, hogy az eljárás alapelvei, a felek rendelkezési joga és a választottbírószági eljárás szabályai ne szenvedjenek csorbát, emellett a perhatékonyság és a pergazdaságosság szempontjai se szoruljanak háttérbe.

2. Bencsik Imola: A VÁLASZTOTTBÍRÓSÁGI MEGÁLLAPODÁS A FELEK RENDELKEZÉSI JOGÁNAK TÜKRÉBEN: Különös tekintettel a megállapodásban nem részes felekre.

IUSTUM AEQUUM SALUTARE 16 pp. 101-115., 16 p. (2020)

A választottbírószági eljárás alaptétele, hogy a felek felhatalmazzák az általuk választott választottbíró vagy választottbírói tanácsot, hogy pártatlan döntőbíróként döntsön a közöttük felmerült jogvitában. A felek autonómiájukból fakadóan azonban a választottbíró(k) személyén túl, meghatározhatják az eljárás egyes szabályait is.

A dolgozat célja a felek rendelkezési jogának a választottbírószági megállapodások vonatkozásában való elemzése, különös figyelmet szentelve a nem kifejezett konszenzuson alapuló megállapodásokra. Ezekben az esetekben a választottbírószági megállapodások egyoldalú jognyilatkozatokkal jönnek létre, vagy olyan felek között tekintendők fennállóknak, akik a választottbírószági megállapodás megkötésben nem szerepeltek szerződő félként. Az ún. non-signatories kérdést a US Second Circuit által a Thomson CSF S.A. v. American Arbitration Association ügyben hozott ítélet mentén vizsgáljuk, külön kitérve az ítéletben meghatározott öt olyan esetre, amelyek fennállása esetén a nem szerződő felekre is kötelezést tartalmaz a választottbírószági megállapodás. A dolgozat utolsó részében – e körbe tartozóként – felvillantjuk a választottbírószági megállapodás engedményezésének, valamint a jogutódlásának kérdését is.

3. Bencsik Imola: A felek autonómiájának történelmi előzményei és korlátai a hazai és a nemzetközi kereskedelmi választottbírószági eljárásban

A választottbíróági eljárás úgy jellemezhető, mint a felek rendelkezési jogából eredő megállapodásán alapuló alternatív vitarendezési eljárás. A választottbíróági eljárásban hozott ítélet végleges és kötelező érvényű meghatározása a felek jogainak és kötelezettségeinek. Jelen tanulmány jogtörténeti korszakokon átívelve vizsgálja a felek autonómiájának történelmi előzményeit, tartalmát és korlátait. A dolgozat fő célkitűzése, hogy a felek rendelkezési jogán és az arbitrabilitás kérdésén túlmenően, átfogó képet nyújtson a felek autonómiájának megjelenési formáiról, valamint az akarati autonómiájuk belső- és külső korlátairól, ekként a szerződéses korlátokról, az imperatív szabályokról, a közrend védelméről, továbbá az állami bíróságok beavatkozásáról.

4. Bencsik Imola: MEDIÁCIÓ ÉS VÁLASZTOTTBÍRÁSKODÁS. A többszintű vitarendezési klauzulák érvényesíthetősége a nemzetközi kereskedelmi eljárásokban.

Glossa Iuridica X. évfolyam (2023), 5-6. szám. 164-194.

A nemzetközi jogirodalom népszerű témái az alternatív vitarendezési eljárások, amelyek közül az utóbbi időben, köszönhetően a 2019-es Szingapúri Mediációs Egyezménynek és az Európai Unió, valamint az UNCITRAL jogegységesítő munkájának, a mediáció nagy hangsúlyt kapott. A tanulmányban arra vállalkoztunk, hogy megvizsgáljuk: milyen előnyökkel és esetleges hátrányokkal járhat a többlépcsős mediációs és választottbíróági kikötések alkalmazása, valamint mennyiben lehetséges az ezekben foglaltak kikényszerítése. A nemzetközi gyakorlatot megvizsgálva, négy jogesetet ismertetünk, amelyekben a bíróságoknak arról kellett döntenük, hogy a többszintű vitarendezési kikötések egyeztetésre és/vagy közvetítésre vonatkozó részei kötelező érvényűek-e a felekre nézve, azaz más szóval: akadályát képezik-e a választottbíróági eljárások megindításának.

5. Bencsik Imola: A választottbíróági megállapodásra irányadó jog meghatározása a magyar jogszabályok és a nemzetközi trendek tükrében.

ARS BONI XI. évfolyam 2023/3. szám 3-21.

A választottbíróági megállapodásnak attól a szerződéstől való elkülönítése, amelybe inkorporálták régóta ismert tétele a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásnak. A szeparabilitás elvének megfelelően, a felek a választottbíróági megállapodásukra a főszerződésre irányadó jogtól eltérő jogot is választhatnak. Az alkalmazandó jog meghatározása a nemzetközi kereskedelmi választottbíróági eljárások megindításának legfontosabb pontja, amely során jogválasztásuk esetén a felek, ennek hiányában pedig a bíróság a kollíziós szabályok szerint állapítja meg az alkalmazandó jogot. A nemzetközi gyakorlat alapján a választottbíróági megállapodásra irányadó jog bírói meghatározásakor két kapcsolódó 'verseng' egymással: a lex contractus, azaz a főszerződésre alkalmazandó jog, és a lex loci arbitri, azaz a választottbíróág helyének a joga.

A tanulmányban röviden bemutatjuk a vonatkozó magyar szabályozást, összevetve a svájci nemzetközi magánjogi törvény vonatkozó részeivel, ismertetünk néhány, a választottbíróági megállapodásra irányadó jog megállapítása körében született ismertebb nemzetközi jogesetet, és megvizsgáljuk, hogy a külföldi választottbíróági ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról szóló New Yorki Egyezmény hogyan rendelkezik a kérdésben.

6. Bencsik Imola: Historical background and limitations of the autonomy of the parties in domestic and international commercial arbitration.

In: Bándi, Gyula; Pogácsás, Anett (szerk.) Variációk jogi témákra: Válogatott doktorandusz tanulmányok. Budapest, Magyarország. Pázmány Press (2023) 198 p. pp. 163-182.

Arbitration is the oldest form of dispute resolution that has evolved with societies and has become the solution to today's complex legal and business conflicts. Progress has not stopped: with the flexibility and fluency of the arbitration procedure and the high level of theoretical and practical knowledge of arbitrators, arbitration has become a competitive alternative to public justice. The purpose of the study is to provide an insight into the historical antecedents of the parties' right of disposal and its interpretation according to each age.

7. Bencsik Imola: A többlépcsős alternatív vitarendezési klauzulák érvényesíthetőségének gyakorlati megközelítése

Doktori Műhelytanulmányok – Doctoral Working Papers. Szerk: Dr. habil Bartkó Róbert PhD. UNIVERSITAS – GYŐR Nonprofit Kft., Győr, 2024. 92-108.

A nemzetközi jogirodalom népszerű témái az alternatív vitarendezési eljárások, amelyek közül az utóbbi időben, köszönhetően a 2019-es Szingapúri Mediációs Egyezménynek és az Európai Unió, valamint az UNCITRAL jogegységesítő munkájának, a mediáció nagy hangsúlyt kapott. A tanulmányban – kifejezetten a gyakorlatra fókuszálva – bemutatjuk: milyen előnyökkel és esetleges hátrányokkal járhat a többlépcsős mediációs és választottbíróági kikötések alkalmazása, valamint mennyiben lehetséges az ezekben foglaltak kikényszerítése. A bemutatott jogesetekben az 1992-es Walford kontra Miles elvi jelentőségű döntésétől kezdődően, a legújabb 2023-as Kajima Construction Europe (UK) Ltd kontra Children's Ark Partnerships Ltd. döntésig terjedően a bíróságoknak arról kellett döntenüik, hogy a többszintű vitarendezési kikötések egyeztetésre és/vagy közvetítésre vonatkozó részei kötelező érvényűek-e a felekre nézve, azaz más szóval: akadályát képezik-e a választottbíróági eljárások megindításának.

8. Bencsik Imola: A nyelvi aspektusok relevanciája a nemzetközi kereskedelmi választottbíróági eljárásokban

Magyar Jog 2024/6., 358-366.

A választottbíróági eljárás nyelvének meghatározása determinálja az eljárás során alkalmazott nyelvet, értve ez alatt a tárgyalások, a meghallgatások, a beadványok és a választottbíróóság döntésének és közléseinek nyelvét is. A különböző nemzetiségű és kulturális hátterű felek jogvitájában meghatározó jelentőségű, hogy követelésük, valamint védekezésük előadásához megfelelő nyelvet határozzanak meg. Amennyiben a felek nem tudnak megállapodni ebben, vagy egyszerűen nyitva hagyják a kérdést, úgy az eljárásra alkalmazandó nyelvet a választottbíróóság fogja meghatározni. Míg a felek nyelvválasztása általában egy kompromisszum eredménye, a választottbíróóság az ügy körülményeit figyelembe véve dönt arról. A tanulmányban jogesetek bemutatásával elemezzük a választottbíróóság mozgásterét, valamint áttekintjük a New Yorki Egyezmény V. cikkében foglalt elismerést és végrehajtást megtagadási okokra való hivatkozás lehetőségeit.

9. Bencsik Imola: Kodifikált kiszámíthatóság Angliában? Az angol Arbitration Act 2025. évi módosítása a választottbíróági megállapodásra irányadó jog meghatározása tekintetében – hármas összevetésben.

BULLETIN 2025/4. 8.-27.

2025. augusztus 1-jével jelentős változtatásokkal lépett hatályba az 1996-os Arbitration Act módosítása, amely alapvető változásokat hozott a választottbíróági megállapodásra irányadó jog meghatározása tekintetében. Az új angol szabályozás alapján, a felek kifejezett megállapodása hiányában, a választottbíróági megállapodásra a választottbíráskodás helye, azaz a seat joga lesz alkalmazandó. A tanulmányban megvizsgáltam az új angol szabályozást, összehasonlítva a magyar és a svájci jog megoldásaival, valamint a New Yorki Egyezmény rendelkezéseivel.